КЕЛҐАРІЙСЬКІ ДЯДЬКИ

1.

— За такого інтелігента я не проміняв би й одного свого старого ходака, — важко сказав водій нашого авта, керуючи стерном, везучи нас у темну ніч.

— Алилуя!

Вертаємося ми, нас повне авто, з гостей від одної степової фарми, а тому в нашому авті дуже гамірно, розмовно, співно. І яких тільки пісень не знають ці келґарійські дядьки! Старовинні пісні, ніде ще не записані, і знані мені з дитинства, бо й мого роду дядьки та тітки їх співали. Повертається те дитяче почуття любови до чогось приспаного у віках, всмоктано поколіннями з рідного ґрунту, туга за чимось недосягненим, нездійсненим ще силою мого титанічного народу, роз’юшеного чварами, розпитого в горільчаному дурмані.

Ось і сьогодні. Та й розгулялися ж у того гостинного фармера! Приїхали ми на його хутір, — а там повно гостей. Коли, як, що? Невідомо, господар їхав поперед нас своїм автом із церкви сам. Стіл посеред хати аж угинається від закусок, як на Різдво. Гості позасідали м’які крісла, канапи, фотелі. Господар припрошує гостей, котрих несмілівіших, господиня підносить на таці ковбаси, закуски, холодці. Чаю? Кави? Чарку свою допивайте!

А в вікно, таке завбільшки, як ворота, заглядає безмежний степ. Цей хутір ані сусідів близько не має, ані лісу ніякого. Весь степ, що око засягне, належить цій фармі.

Господар, його дружина, його син дуже привітні. Раз-у-раз підходять, поговорять — щоб ніхто не чувся тут самотнім. Питаю я, хто

це, а хто це, — господар сам не знає. Хто їх сюди запросив і чого вони тут. Але чи ви не знаєте широкогостинних дверей цього дому?

— У мене часом по сорок людей буває з усіх усюд — з Келґарі, з Едмонтону, з Летбріджу. Це сьогодні ще мало, — каже господар і поспішає забавити іншого гостя. А тут вже й син підходить, питає, чи не з'їла б я ще чого.

Це якраз добра нагода дещо розпитати. Аґроном Підручний коротко охарактеризував чотири типи господарки на півдні Алберти. От би їх побачити! Цікаво, до якого типу належить їх господарство?

— Ми маємо іригацію на наших полях, — відповідає на це молодий фармер. — Тут поблизу в Летбріджі є цукроварня, консервні фабрики, броварня. Ми плекаємо бурякові плянтації. А пшениці не сіємо, бо тут для пшениці земля занадто дорога.

Та розмову нам перебиває тоненька пані в чорній сукні. Я її помітила ще в церкві, була вона ще в чорному ж ширококрисому оксамитному капелюсі. Дуже елеґантна, я думала, що то — якась артистка. А це тут такі фармерські жінки. Отже, молода фармерка послала кудись свого чоловіка, а я спинила зір на метеликові: її мала доня кружляла на килимові вітальні у білому повітряному мереживі.

Пиво вносили до хати скриньками, горілку пили склянками… можна сказати, дискретно, бо не доносили до парадної вітальні, а розпивали в простішій передній-кухні. І ще на прощання пили, стоючи в колі, співали по-парубоцькому, з витягом, із блаженним виразом на лицях — як співали вони ще вдома, коли й не думали, що доля їх закине до Канади, пошпурляє ними по тяжких заробітках і винесе на свойому хребті у розкоші та багатства.

Все було так зайняте своїм пивом, що я й не наважилася заговорити про якісь такі екскурсії в тутешні околиці. А так хотілось побачити ті

нелічені череди худоби в напівдикому стані! Між нами кажучи, я сподівалася, що знайду тут якогось земляка, який має охоту та час показати тут дещо. Може ті "майни", куди наші люди ходили на заробітки, може які історичні місця... Є тут десь якась скеля з написами доісторичної людини... Та ніхто мене й не запитав, чого забилась я сюди. Хоч і щиро та гойно частують, а мабуть сьогоднішній день пропащий.

Як сильно нагадують вони мені заможних хуторян, що були колись і в Україні! Вони також уміли гуляти й випивати, запійно співати, так, як співали щойно в хаті, як співаємо в авті ми. Але там було ще щось. Була цікавість до зовнішнього світу, бажання знати, що робиться поза ними, був інстинкт видати із своїх надрів вищий позем українського буття. А тут — сліпий кут. Хоч і соковиті це українці, а сліпий кут! "Що? Атомова енергія скоро замінить газоліну? Все це брехня, світ як стояв, так і буде стояти, а вчені це боми. Ось я знаю одного такого... Два роки вчився на адвоката й ще не заробив і одного цента. Я за такого інтелігента не проміняв би й одного свого старого ходака!"

І шкода! Гроші й чарка ще не все. Може той невдаха й не видумає грошоробної машини, але може б він записав оцю старовинну пісню, щоб не вмерла вона разом із фізичним кінцем старшого покоління. А майбутнє покоління, діти сьогоднішніх дітей, не простять цього. Вони будуть гордитися своїми дідами й прадідами, як гордяться вже американці своїми першими колоністами. Вони будуть ставити про них фільми, і ця пісня буде їм конче потрібна. А її ніхто тепер не записує, бо нема тут ні інтересу, ні розуміння. Цю пісню колись будуть шукати, та буде вже пізно...

Ось таке щось верзеться, щось невиразне проноситься в голові блискавицями, разом і з сумом за нездійсненими візіями, коли співаємо в авті вночі, по дорозі від Летбріджу до Келґарі. Яка чудова ця пісня, я її ще не чула .ніколи. Старовинна. Пісня ця так воодушевила водія нашого авта, що він звернув із автостради і запхався в бездоріжжя. Там ми погасили усі світла — і звідкілясь узялися чарки, потім пляшки з

горілкою, ковбаса. Було таємничо і незвичайно, а головне — таємничо, бо заборонено. Це якби так наскочив поліцай…

Та. й знову ми виїхали на автостраду, з голосними піснями, а як почали попадатися хуторі, містечка на підступах до Келґарі, то мені вже зовсім здавалося, що ми в Україні. Щось таке подібне й пан Садовник розказує… Виїхав на полювання качок, а там завіяло, занесло снігом. Він одгрібався, аж поки не накучило, тоді випив горілки, ліг на купу снігу й співав, аж поки не заснув…

2.

"Едмонтон робить нафту, а Келґарі збирає гроші" — так кепкують келґарійці і так воно є.

Друге місто після Едмонтону в Альберті, лежить воно майже при кордоні "Стейтів" (як тут величають українці Сполучені Штати Америки). Засноване в долині, де сходяться ріки Бов і Елбов, місто розпливлося тепер по горбах та улоговинах, розплескалося на підгір’ях — підступах до Скалистих Гір, і кінця-краю йому не видно. Ще пару років тому тут нічого не було, цього моря партерових будиночків із кольоровими покрівлями, що розхлюпалося з чашки долини. За цих пару років населення збільшилося майже вдвічі і кожне хоче жити в люксусовому модерному лартеровому будиночку, на просторі, замість душитися в ба.гатоповерхах і тісноті центру міста.

На одному такому горбі стоїть і хата Івана та Софії Садовників, така ж модерна, як і навколо, з килимом зеленої трави, з квітником і городам. Звідси вже видно снігові вершини Скалистих Гір (Кенедіян Ракі Мавнтенс), бо від Келґарі лише вісімдесят миль до гірського курортного містечка Бенф, що за цими сніговими вершинами. Отож, я в цій хаті Садовників, які мене зовсім не знають, але до яких одного разу подзвонив із Едмонтону телефон від Стефанії Пауш. Цей магічний телефонний дзвінок, хоч дуже ніжний, а має непереможну силу: вже

другу ніч ночую я в цій гостинній хаті та другий день надокучаю господині своїми розпитуваннями. І перше, що я запитала в пані Садовник, — де ж ці люди працюють, всі ці 180 тисяч населення? Що вони роблять і де вони набралися, коли ще пару років тому ці підгір’я були порожні та дикі?

— Едмонтон робить нафту, а Келґарі забирає гроші, — відповіла на це пані Садовник. — Всі компанії, що розробляють нафтові родовища в Альберті, всі їх контори, й офіси, банки, все міститься в Келґарі. Це сюди припливає все те багатство, що зродила нафтова промисловість. Та й молодь доростає, кожне жениться, виходить заміж і будують собі свої кубельця.

Але мені цього мало. Я хочу сама побачити якомога більше цього Келґарі, що в часи дитинства Едмонтону було вже великим на свій час містом. Сюди йшли на заробітки наші перші колоністи — працювати в копальнях, копати рови для каналізації й водогону. Мені кортить побачити цю столицю підгірських ковбоїв та ранчо. Широковідомих "стемпіді" я вже не побачу, бо вони відбуваються влітку, у червні, а тепер серпень. "Стемпіді" — велика щорічна подія у Келґарі. Це — десятиденна виставка всього, чим показний цей район. Індіяни в традиційних убраннях парадують через місто, — цього року вибирали королеву-індіянку. Перегони історичних піонерських критих возів, запряжених чотирма кіньми. Перегони кавбоїв із ранчо — на конях, на биках, на коровах, на телятах — і все неприручених. Найбільше і найуспішніше змагаються індіяни. Під час перегонів публіка ставить грошові ставки, виграє й програє, хвилюється… На ці десять днів келґарійської "Екзибішн Стемпід" з усіх кінців Північної Америки з’їжджається стільки гостей, що не тільки всі готелі, а й приватні мешкання переповнені В готелях на ці дні за два роки вперед замовлені кімнати.

Це я знаю тому, що Садовники мають готель у середині міста.

Тому що пан Садовник зайнятий у готелі, а його дружина не дуже так певно керує автом, знаходиться ще одна мила пані, яка хоче пожертвувати для мене свій дорогий час. І лан Садовник дає своє авто на цілий день. Пані Надія Кобильник забирає мене, заїжджає за о. Хруставкою, який щойно прибув на парафію й міста зовсім не знає, — та й повезла нас, досвідчено й обережно керуючи чужим автом.

Коло мене аж двоє співрозмовців, мені вже не треба говорити, вистачить прислухуватися до них, що я з охотою й роблю. Отець Хруставка розпитує про місцеве українське життя, про стан парафії. І ще поки ми доїхали до динозаврового парку, я вже знала, що тут нема такого скупчення українців, як у Едмонтоні. Дуже помішані подружжя — українки одружуються з фінами, мадярами, італійцями. Українці, звичайно, поділені на православних і католиків, а є ще третя окрема група — червоні, які взагалі до церкви не ходять. Вони мають свою "галю", де справляють христини та весілля без священика. І похорон? В обличчі смерти більше бояться Бога і часом кличуть духівника, щоб хоч поховав гідно. Деякі українці перейшли до англійських церков, а ще інші — до "свідків Єгови".

Церковні справи Надія Кобильник знає якнайкраще, бо вона — диригент церковного хору, а навчив її диригувати Петро Пауш.

— Бідне в нас українське життя, — каже вона, — нікого воно й не цікавить інакше, як під знаком чарки. Зійтися, щоб випити, ще можуть, а про якусь імпрезу чи виставу, чи концерт, то й не питайте. Нікого не побачите. Але якби кому було ще й працювати. . . Бідно в нас, нема кому. А треба. Бо є такі випадки, що самі батьки хочуть своїх дітей посилати до української школи. Знаю одного такого українця. Він не говорить українською мовою й жінка, його ніколи не знала української мови, але вони мають четверо дітей і хочуть їх посилати до української школи. Ви дивуєтеся? Він вважає, що його вирятувала від загибелі українська молитва.

"Колись, як був малим, мати його вчила по-українському молитися. Але пішов на десять років до морської служби і все забув. Аж одного разу сталася на морі аварія, пароплав почав тонути. Серед 36-ох осіб врятованих був і цей чоловік. Він не пам’ятає нічого, тільки пам’ятає, що коли стався на пароплаві вибух, то він, сам не знаючи чому, почав молитися, як мати в дитинстві вчила, по-українському, а що далі було, то вже не знає… І сталось чудо, материна молитва врятувала."

В такій мішанині, як оце з розмови видно, дійсно тільки надприродні явища ще зможуть затримати швидке вимирання української стихії. Але цьому песимістичному твердженню заперечує сама особистість Надії Кобильник. Молода моторизована канадійіка, тут народжена, інтелігентна й освічена, вона вільно й без надуми говорить і з нами прекрасною, їй рідною українською мовою. Значить, можна й без чуда мати цілі скупчення таких канадійців, як є одиниці.

З динозаврового парку недалеко й до центру міста. Чи може то з авта Келґарі не здається вже таким великим? Особливо, коли пані Надія каже, що тут, у цих двох бльоках центру міста, келґарійці роблять усі свої закупи. Звідси вони розтягають до своїх будиночків усі ті маси меблів, холодильників, кухонь, різного приладдя, одежі, що запотребовує оце, вчора постале, нове забудовання.

Але за містом, з висоти гольфових полів, як із літака видно грандіозну панораму цього вибуялого міста, цю писанку кольористих покрівель, що поховалася у бганках узгір’їв, засіялася мачком на горбах. Як воно виглядало років п’ять тому, можна уявити собі, звернувши очі на голі підгір’я, що попростували далі, десь до Бенфу. Але й там, геть чисто вже в голому степу, височаться новобудови багатоповерхів, "апартментгавзів". Що ж, вони також колись будуть у місті, воно охопить їх потужним кільцем.

Звідси ж видно й величезного червоного хреста, там. десь у низинах. Він домінує над усім містом. Це — безкоштовний шпиталь Червоного Хреста для дітей-калік. Він стоїть на другій, нижчій від

будинку Садовників, вулиці. Колись був побудований на горбах серед степу. На цей шпиталь в Келґарі безперестань ідуть пожертви, і то дуже щирі. Зовсім у протилежному кінці міста, біля броварні, є маленький мальовничий парк із цілою системою басейнів, музейним індіянським шатром, статуєю бізона, колишнього царя тутешніх прерій. У басейнах влітку плаває риба, а взимку влаштовують показ народніх казок. Все дно в цих ставочках засіяне срібними й мідними монетами. Це все — пожертви від публіки на шпиталь для дітей-калік. Час-від-часу той урожай монет збирається, а на дні басейнів появляється новий засів.

Надія Кобильник вважає нас її гістьми. Замість завезти нас туди, де взяла, вона везе до ресторану обідати. І заїхали ми до такого ресторану, що може один такий на цьому континенті й існує. У цьому ресторані всі дівчата, що обслуговують гостей, невимальовані, краски лиця природні. Так хоче власник цього ресторану, член релігійної секти "Крістіян Саєнс". Він приймає працівниць до робот" з одною умовою: прийшла до праці — умийся і змий із себе всі мальовила. І уявіть собі! Ресторан цей завжди повний, треба чекати на місця, а господар дістає ще й нагороди за прекрасну обслугу та смачні страви.

3.

Це була високої марки люб’язність з боку пана Садовника й пані Кобильник, що вони, не пожаліли авта й часу, аби показати Келґарі, його низини й висоти, його ділові й аристократичні дільниці. В цім місті, ближче до США, витає вже подих "Стейтів". На вулицях багато різноманітної публіки: ковбої з ранчо у ширококрисих капелюхах, у шкірянках із пацьорками на рукавах, обперезані ремінними поясами, у високих чоботях; індіяни з заплетеними косами, що приходять із своїх резервацій; грошовита курортна й туристична публіка, що пливе з Бенфу і до Бенфу із його радієвими купелями, гарячими джерелами, гірськими чарами-озерами та палацами-готелями… І українці тут не ті, що в Едмонтоні. Тут нема широкорозкритих обіймів прийнять, вечорів, закусок і перекусок цілої громади з кожної великої й малої нагоди. Нема

й зацікавлення свіжою людиною. Хоч би як ви здалека приїхали, то яке кому діло? У кожного є свій "гоум" і кожен сидить у тій шкаралупі.

— Я довго не могла звикнути в цім Келґарі, — признається пані Садовник. — Тут для всіх найголовніше в житті — "пейда". Нікого не підважиш на гуртову справу. Оце як треба зробити якийсь вечерок, то не допросишся нікого, щоб склалися на нього. В Едмонтоні це дуже легко: тільки шерхни — й уже кожна жінка несе щось на спільну вечерю. А тут кожна викручується. Я оце побуду ще до кінця головою жіночої організації, та й також відмовлюся, нащо воно мені? Як треба випрятати церкву, то я мушу те робити, бо я — голова. Я не відмовляюсь від важкої праці, я звикла робити, як кінь, але я — з іншого села. У нас все було якось інакше — весело, дружньо. Сходилися до Народнього Дому, співали. .. Бувало, наробишся тяжко за цілий день на фармі, але кортить за п’ять миль пішки прибігти до галі. Інде й іти не було куди… А тут тепер молоді самі не знають, що їм вибирати: чи спортові змагання, чи кіно, чи "гоумпарті".

Софія Садовник така показна та гарна, як і її чоловік, дорідний і представний волиняк Іван Садовник. Вона має тонкі видовжені риси і трохи строгий вираз лиця, який випогоджується, коли вона заговорить про молоді літа на фармі. Вона не вчилася у школах і її серце переповнене стихійною Україною, такою, як вона була на фармі, місці її народження.

— У наших околицях (у Редвей) французькі та англійські діти поміж наших дітей повиучувалися по-українському. Всі діти, як тільки вийшли із школи, відразу переходили на українське, — згадує вона, — в хаті сусідів були наші українські страви.

І Редвей, і Едмонтон — її стихія, але тут, у Келґарі, нема де розвернутися цій стихії, власний дім її прибиває.

— Може недобре, що я найменшого сина вчила спочатку по-українському? Може треба було відразу вчити по-англійському? — журиться вона. — Дістав він незадовільно за англійський "спелінґ" (вимову).

Причина, мабуть, інша. Хлопчик з першого дня, як пішов до школи, затявся говорити тільки англійською, а української мови від нього вже ніколи ніхто й слова не почув: Чому? А чому — українська пісня не розтопить його дитячого серця? Батько й мати знають безліч пісень і співають прекрасно, але коли мати часом сама собі в хаті розспівається, то син оцей маленький питає: "Мама із куку?" Діти ці вже чужі, не схвалюють у душі своїх батьків, соромляться їх. І мати перестала в хаті співати, із сорому перед сином.

Та й лишається пані Садовник бінґо. Бінґо заповнює вечорі, — якусь десятку виграєш, програєш. Ще різноманітнять келґарійські будні всілякі змагання й нагороди. От, щоб виграти нагороду за найкраще оформлення біля хати! За найкраще обставлену хату всередині. Кожна хата намагається на Різдво засвітити надворі перед хатою ялинку. Для оцінки місто вибирає жюрі, воно присуджує премії тим, хто найкраще оформив різдвяну ілюмінацію...

Все це, звичайно, пишно, але пані Садовник почуває себе людиною "не з того села".

А може тому таке бідне тут українське життя, що мало українців, а як і є трохи, то нема тут культурного життя, замість концертів та вистав ллється ріками "медікал солюшен", як називає горілку місцевий хіропрактик, пан Авдріящук? Може той хлопець тому й соромиться свого. середовища, що воно стоїть нижче за загальний рівень канадійського оточення? Що ж він бачить серед старших? Крім "медікал солюшен" у повних склянках, ще й таку українську мову, як оце: "Френд, візьми гамер та плаєрси і пофіксуй на корнері фенс. Не розумієш? Я ж тобі українською мовою кажу!" Має рацію, якщо такої мови соромиться.

Тут, у меншій, проте густішій, краплі води, видно краще, чого така безодня .виростає раптово між дорослим та. найменшим поколінням. Не можна закинути старшому поколінню, що. .воно само штовхає своїх дітей до втрати українського обличчя. Ні, воно журиться цим. Шукає, як запобігти катастрофі. І в Келґарі так само, як і скрізь, люди щедро дають на церкву, цей природній осередок українського життя, щоб вона зберегла український вогник не тільки для цього, але й прийдешніх поколінь. Вони з гордістю дивляться в англомовній газеті на "пікчер" — всю свою родину за різдвяним святвечірнім столом. Але вони цілковито не почувають потреби в українській культурі, в молекулярній праці над її розбудовою. На цей духовий храм, що вишліфовує шар української інтелігенції, вони дивляться, як на непотрібний баляст, зайвий і безглуздий видаток, а на носіїв її виразників, як на бомів. І що ж виходить? Стихійне почуття любови до рідного не видержує натиску оточення, коли його не різьбити й не обточувати любовно.

Треба цих людей розуміти. Вони тяжко працювали, поки доробилися свого багатства. Їм здається, що праця, нецілеспрямована на збагачення — не праця. Як хто; вчився-вчився, а бідний і не може своєю розумовою пращею себе прогодувати, то за такого не варт дати й одного ходака. Але це ж так само здається й селянинові, що тільки одна мужицька робота, хліб орати — робота. Всі інші — пани. Над цим селянином тяжить вікова традиція зненависти до тих, що коштом його праці жили в палацах та добре їли. Ця законна зненависть до, минулого переноситься на сучасність, і що найгірше, на ту категорію людей, що працює так само, як і вони, тільки не фізично, а розумово.

— Нам заздрять, що от Садовники — готельники, багачі. А скільки треба було наробитися, щоб дійти до того, — огірчено каже пані Садовник. — Тринадцять літ провадила я ґросерню, бучерню, молочарню, сільськогосподарські машини, скільки натягалася я тягарів, а ще й удома треба було все поробити, обійти сім’ю з п’ятьох осіб. Я не навчена дармувати. Ми робили, а хтось хоче панувати…

— Хто ж? Ваші ж діти, — на це я їй. Справді, хто ж ці "пани" — лікарі, вчителі, агрономи, адвокати, що я з ними познайомилася в Алберті? Фармерські діти. Та й найстарший син Садовників, здається, вже "пан": він — директор і господар власної цементовиробні.

Може я й розгнівала гостинну пані Садовник, але таки сказала. Бо вдається, що таки тут криється причина розриву межи поколіннями. У цьому ототожненні панів і інтелігенції. Канадійська українська інтелігенція вийшла з надрів таких самих фармерів, що й пані Садовник; свою вивчену верству треба плекати, а не ненавидіти її й зневажати. Без любовного плекання своя інтелігенція й не зродиться, а без неї не може оформитися й українська свідомість наймолодшого покоління. Самих датків на церковне будівництво вже сьогодні мало, треба, щоб виховувалися свої композитори, музики, письменники, актори, малярі... Може це вже будуть внуки фермерів — не шкодить. І на таку "розкіш" не жалуйте коштів, дорогі наші українські багачі, бо як пожалуєте, то всі оті вибудувані церкви в другому поколінні вже будуть або непотрібні (бо діти і внуки перейдуть до англійських церков), або стануть неукраїнські і лунатиме там китайська молитва. А доростаюче покоління, ваші діти й внуки, всмокчеться з усіми талантами й здібностями у кращу, вищу культуру. Інакше кажучи, станемо угноєнням. Вже сьогодні самими писанками, вишивками та аматорщиною не відбудемось.

Я не могла так повно розгорнути свої думки перед панею Садовник, тим більше, що вона все одно не розуміла, чого це я безпотрібно шалаюся по Алберті. Замість пильнувати якогось прибуткового діла, я аж до Келґарі забилася, все шукаю якихось динозаврів. Динозаврів, зрештою, можна побачити і в келґарійському паркові, а я всіх розпитую, як це дістатися до Бед Лендс. Втім, своєю стихійною частиною душі вона відчула, що я — "з того села", і прийняла мене так, як годиться "у тому селі". Возила по гостях, де сама їздила, переночувала, Дбала, щоб у її хаті я не була голодна.

4.

А надворі вже мороз і сніг. Оце й захопив мене той мороз, що його, вже два тижні так боязко виглядають албертійці. Квіти навколо Садовникової хати за ніч вимерзли, сніг літає лапатими клаптями. Але ще було тепло. Ось повіє з гір теплий вітер "шелук", він відразу прожене мороз, і ще буде гарно та сонячно аж до самого Різдва.

Але що мені з того, коли я трушуся в літньому, сідаючи до авта? Пан Садовник, їдучи до готелю на працю, цього ранку підвозить мене до. станції "Ґрейгавнд". Ми знову їдемо повз шпиталь Червоного Хреста, широкими магістралями ноеозбудованого міста, а потім впірнаємо в долину, де розходяться ріки Бов та Бабов, у вузькі вулиці. Оце, значить, це старе Келґарі, що його колись будували й перші піонери-українці? — думаю собі вголос.

— Погано збудували, — нарікає пан Садовник. — Вулиці тісні, не можна й розминутися…